పట్నవాసం

బైతుమామయ్యకు పట్నంచూడాలని ఎన్నాళ్ళనుంచో కోరిక. ఆయన జీవితమంతా రైలుకట్ట ప్రక్కగా పొలాల మధ్య కలుగుల్లోనూ బొరియల్లోనూ గడిచిపోయింది. ఆ జీవితంలో ఆహారం సంపాదించుకోవటమూ, పాములకు అందకుండా తప్పించుకోవటమూ, పొట్టనించుకోవటమూ, నిద్రపోవటమూ, పొం పడటమూ, విశ్రాంతి తీసుకోవటమూ, తప్ప ఇంకేమీ లేదు.

రోజూ రైళ్ళు పెద్దమోత జేసుకుంటూ వచ్చేవి వెళ్ళేవి. అవి పట్నం పొయ్యే రైళ్ళూ, పట్నంనుంచి వచ్చే రైళ్ళూ. అప్పుడప్పుడూ ఆకాశంలో విమానాలు ఎగిరేవి. వాటిక్కూడా ఏదో పట్నంతో సంబంధమున్నదని మామకు తెలుసు. నాలుగైదేళ్ళ క్రితం బైతు మామయ్య చెల్లెలు సాహసించి పట్నం వెళ్ళిపోయింది. ఆ తరవాత దానిజాడే తెలీదు.

పట్నం జూచినట్టూ అవుతుంది, చెల్లెలి సంగతి కనుక్కున్నట్టూ అవుతుందని ఒకనాటిరాత్రి మామ పట్నం బయల్దేరాడు. అట్టే పెద్ద దూరం ఏమీలేదు. ఏడెనిమిది మైళ్ళలోపు. గట్టిగా కాలుసాగిస్తే రెండు గంటల ప్రయాణం. కాని మామ పల్లెటూరువాడు కావటంచేత దారి వెంబడి ఉండే చోద్యాలన్నీ చూస్తూ బయల్దేరాడు.

కొంతదూరం వెళ్ళాక రైలుకట్టనానుకుని ఒక చిన్న మడుగు కనిపించింది. ఆ మడుగు ఒడ్డున రెండు మూడు బుల్లి కప్పలు ఆడుకుంటున్నాయి.

“తల్లి ముండమొయ్య! ఈ కప్పలు ఒక్కనాడన్నా ఒళ్ళువొంచి పని చేసిన పాపానపోవు రేపటి మాట ఎట్టనా అన్న విచారమేలేదు. వీటి జన్మ చెడా!” అని తిట్టుకున్నాడు మామ.

మరి కొంచెం దూరాన లెవెల్ క్రాసింగు దగ్గర గేటు మూసేశారు. ఎర్రదీపం ధగధగ లాడుతోంది. ఆ దీపం కాంతిలో లారీఒకటి నిలబడి ఉంది. లారీమీద బస్తాలు వేసి ఉన్నాయి.

రైతుమామ మీసాలాడించి, ముట్టెఎత్తి వాసన చూసి "వొడ్లు" అనుకున్నాడు. చప్పున మామ లారీ వెనకమాటుకు చేరి ఒక్క గంతుతో లారీఅంచు పట్టుకుని లోపలికి ఎక్కి బస్తాలమధ్య ప్రవేశించి, ఒకొక్కక్క బస్తానుంచి మోసరాకు రెండేసి గింజలు బయటికి లాగి కొరికి, నాణ్యంచూసి తుబుక్కున పొట్టు ఉమ్మేసి, లోపలిగింజ ముందుపళ్ళతుస్సు మరబట్టి, "ఎబ్బె, నాసిరకం! ఇదిగో, ఈపాటి అయినా ఉండాలి గింజ. ఈగింజ కూడా ఏమంత ఫరవాలా, అయినా మాపొలంగింజ కివన్నీ దిగదుడుపే" అనుకోసాగాడు.

లారీలో చాలా బస్తాలున్నాయి. మామకు నోటినిండాపని. ఈహడావుడిలో మెయిలు వెళ్ళిపోయిన సంగతి మామకు లీలగామాత్రమే తెలుసు. అంతవరకూ స్థిమితంగా ఉన్నలారీ ఒక్కసారిగా టర్రుమనటమూ, మామకు ఒళ్లంతా సలపరించినట్టు కావటమూ తెలిసివచ్చే సమయానికి లారీ కదల్నే కదిలింది.

"సర్లే, పోనీలే." ఎక్కడాగితే అక్కడే దిగొచ్చు అనుకొన్నాడు మామ. చెయ్యిమించినదానికి విచారించే అలవాటు లేని కారణం చేత సరి పెట్టుకున్నాడే గాని మామకీ ప్రయాణం ఎంతమాత్రమూ సుఖంగా లేదు. ఎందుకొచ్చినలారీ? ఒళ్లంతా ఒకేమయిన అదురుడాయె. ఎటు పోతున్నదీ, చుట్టు ప్రక్కల ఏం జరుగుతున్నదీ చూడొల్లగాదాయె! పోయే బండీ ఎకాయెకీన పోతుందా అంటేపోదాయె! ఇక్కడాగా, అక్కడాగా! ముక్కుసూటిగా పోయి చావదుగా, ఇటుతిరగా, అటుదిరగా!

మామకు పొట్ట నిండిందిగాని సుష్టుగాతిన్నామన్న సంతృప్తిరాలా. "ఇంటికాడ తిన్నదారి వేరు, బయట ఎంగిలిపడ్డదారి వేరూ" అనుకున్నాడు మామ మీసాలు తుడుచుకుని, దవడలు చప్పరిస్తూ.

లారీ ఆగింది. మామ వెనకతలుపుమీదినుంచి తొంగి చూసేసరికి యమధర్మరాజల్లే ఎవడో ప్రత్యక్షమైనాడు.

"నీయిల్లుపడా! నువ్వుకూడా చేరావ్?" అన్నాడు యమధర్మరాజు మామతో అమర్యాదగా.

వాడిచేతిలో ప్రస్తుతానికి ఆయుధం లేకపోవటం గమనించి మామ తాపీగా తలుపుదిగి రోడ్డు ప్రక్కకు జారాడు.

'ఏమిట్రా అది?'' అని మరో గొంతు వినిపించింది.

''పోతంత ఎలిక ఇటుగా లగెత్తింది - లారీలోనుంచిదూకి'' అన్నాడు యమధర్మరాజు, చీకట్లో మామను గుర్తించలేక అటూ ఇటూ చూస్తూ.

''ఇంకేం పట్నం చేరనే చేరా'' అనుకున్నాడు మామ. రోడ్డు మైదానంలాగా సాఫీగాఉంది. బారి కటూ ఇటూ ఎంతలావుఎలుకకూ కొరుకుడు పడని గోడలూ ఎత్తయిన ఇళ్లూనూ.

'ఇదేనా పట్నం? ఒక గడ్డిమేటిలేదు. ఒక కంచెలేదు. వడ్లపుట్టిలేదు. ఏం పట్నమిది?'' అనుకున్నాడు మామ, నడిచి ముందుకు సాగుతూ.

రోడ్డు నిర్మానుష్యంగా ఉంది. కాళ్లకింద ఎక్కడో నీరు ప్రవహించే చప్పుడు. ఎక్కడా ఎలుక దాగే చీకటికోణం లేదు వీధివెంట అంతూ పొంతూలేకుండా బారుగా దీపాలు. వీధి పొడుగునా కష్టపడి పరిగెత్తి మలుపు తిరిగేసరికి మళ్ళీ అటువంటిదే ఇంకో వీధి.

''ఈ పట్నం ఈ లెక్కన ఎంతదూరం ఉన్నట్టు? ఇందులో కష్టపడి పనిచేసే ఎలుకలేం బతికేట్టు? మానాయుడిగారి పొలం ఉందంటే అందులో ఏమూల ఎవరున్నది, ఎప్పుడేం జరిగేది క్షణంలో మాఅందరికి తెలుస్తుందిగదా? ఈపట్నమహారణ్యములో ఈగోడలమధ్య ఎవరిని ఏపిల్లి గంతు మెడకొరికినా అతీగతీ ఉండదే?'' అనుకున్నాడు మామ.

ఈ విధంగా ఆలోచించుకుంటూ ముందుకు పరుగెత్తే మామకాళ్లు నిగడదన్ని అట్లాగే నిలబడి నిశ్చేష్టుడై కొయ్యబారి, ఒళ్లంతా లారీఅదురుకు కంపించినట్టు కంపిస్తూ మీసాలు నిక్కబొడుచుకుని మూతి పైకెత్తుకుని ఒక్కొక్క అడుగే ముందుకు వెయ్యసాగాడు. అంతదూరంలో వీధికి అడ్డంగా ఇంతలావు పందికొక్కు శవం కనిపించింది.

''అరెరే! కలికాలం!'' అనుకున్నాడు మామ. జన్మెత్తినపందికొక్కుకు చావంటూ రాసిపెట్టిఉన్నమాట మామకు తెలీందికాదు. కాని ఇది వొట్టి చావుకాదే, దారుణహత్య, ఈపందికొక్కు ఒక వార్ధక్యం వచ్చి, తిండిలేక ఎండిచావలేదు. ఏ తాచో, జెర్రో, మింగి చావలేదు. తినగూడనిది తినో చెయ్యగూడని పని చేసో చావలేదు. ఎవరో దుర్మార్గులు నిండు ప్రాణాన్ని నిలువునాతీశారు. చంపి లాగి అవతల పారేశారు—మిగిలిన పందికొక్కులూ, ఎలుకలూ కినపడ్డారుగా ఉండగలందులకు!...

మామ ఆరాత్రి ఎన్ని వీధులు తిరిగాడో, ఎంత అలిసిపోయినాడో లెక్కలేదు. తిరిగిన వీధే తిరిగినట్టుంది. చూసిన దృశ్యాలే చూసినట్టుంది. అక్కడక్కడా చెత్తపోగుల్లో తినటానికేదైనా దొరికింది. ... తిండా? ఎబ్బే, రెండురోజులా తిండి తింటే కాళ్లుచేతులు ... నీరసంరాదూ?

మామ కిప్పుడు మరొక దిగులుకూడా పట్టుకుంది. ఈ మహారణ్యములో తన చెల్లెలూ, పిల్లలూ ఎక్కడున్నారో తెలుసుకోవటం సాధ్యమా? వొట్టిమాట. ఎవర్నన్నా అడిగి కనుక్కుందామన్నా, ఎవర్నని అడగటం, ఎవరు చెబుతారు?

మామ ప్రశ్నకు సమాధానంగా రోడ్డు అవతలపక్క కిచకిచమని శబ్దమయింది. మామకు ఒక్కసారిగా ప్రాణంలేచి వచ్చి అటువేపు పరిగెత్తాడు. అక్కడ ఒక ఆడఎలుక రోడ్డుపక్క కందకంలో ఏదో ఏరుకు తింటూ కనిపించింది.

"ఓహోయ్," అన్నాడు మామ, పొలాలమీద కేకవేసే అలవాటు చొప్పున.

ఆడఎలుక తలయెత్తి మామకేసి కోపంగా చూసింది. ఈ మోటుతనం ఆవిడ కర్థంకాలేదు.

"ఏమున్నదక్కడ తినటానికి?" అన్నాడు మామ దగ్గిరకొస్తూ.

"దేవుడు నీకు ముక్కూ, మీసాలూ ఇవ్వలేదా?" అన్నది ఆడ ఎలుక.

"దేవుడిచ్చిన నా ముక్కుకు తిండివాసనే తగల్డంలేదు," అన్నాడు మామ, చుట్టూ చూసి చీదరించుకుంటూ.

"పల్లెటూరల్లే ఉందే?"

"ఏమయితే?"

"మరేంలేదు, మట్టివాసన."

"నాదగ్గిర మట్టివాసనయితే, నీదగ్గిర రోగంకంపు."

మామ మాటపడేవాడు కాడు. ఇచ్చకాలు అసలే ఎరుగడు.

ఆ ఆడఎలుక ఒయ్యారంగా ఒళ్లుతిప్పి పరుగెత్తటం ప్రారంభించింది. ఎందుకో మామ దాని వెంట పడ్డాడు. ఆ ఆడఎలుక దగ్గిర ఏం గమ్మత్తు—

ఏం చమక్కు ఉన్నదో గాని మామకు ఆ క్షణంలో ఆమెను అందుకొని వొళ్ళంతా తన మీసాలతో నిమరబుద్ధి అయింది.

ఆడఎలుక పరిగెత్తి పరిగెత్తి చివరకు ఒక ఇంటి కలుగులోకి దూరింది. మామకూడా దాని వెంట దూరాడు. పాపం మామకు ఒళ్ళంతా డోక్కుపోయింది. కారణమేమంటే మామకు మట్టికలుగులు అలవాటు గాని గోడ కలుగు లలవాటులేదు. అదీకాక మామ కొంత స్థూలదేహపుష్టి కలవాడేమో ఆ కలుగు కొంచెం ఇరుకనిపించింది.

లోపల ఒక పెద్ద గది. దాన్నిండా పాతచెక్క సామానూ అవీ ఉన్నది. గదినిండా మడమలోతు దుమ్మున్నది. మామకు ఆ దుమ్ము చూడగానే ప్రాణం లేచివచ్చినట్టయింది. ఈ మహాపట్నంలో మళ్ళీ మట్టిఉన్నది కనిపిస్తుందని మామ అనుకోలా.

ఆ గదిలో సుమారు పది పన్నెండు ఎలుకలున్నట్టు మామ అంచనా వేశాడు. పిల్లలు తప్ప పెద్దవాళ్ళంతా మామచుట్టూ మూగారు. అందరూ మామను అంత దూరంలోకి వచ్చి వాసనచూసి తలలు అడ్డంగా తిప్పారు. వాళ్ళేమను కుంటున్నారో మామకు అర్థంకాలేదు. వాళ్ళల్లో ఒక్కరికైనా మంచి ఏపైన వొళ్ళులేదు. ఒక్క ఆడదికూడా పట్టుమని నలుగురు పిల్లలకు కడుపునిండా పాలివ్వలేదు. కొందరికి ఒంటినిండా వెంట్రుకలైనా లేవు. ఎవరికి ఏజన్మానా కడుపునిండా తిండితిన్న అదృష్టంఉన్నట్టులేదు. పిల్లల సంగతి అడగనే అక్కర్లేదు. సుష్టుగా తిండితినవలసిన పిల్లలు చచ్చిపోయిన బొద్దింకలనూ, కొయ్యముక్కల్నీ, దూదిఉండల్నీ, దారపోగుల్నీ చప్పరిస్తున్నారు ఇటువంటి గర్భదారిద్ర్యం మామ ఊహించుకుని అయినా ఎరగడు.

మామకక్కడ ఒక్క క్షణమైనా ఉండబుద్ధి కాలేదు

"మిమ్మల్ని చూస్తే నాకడుపు తరుక్కుపోతోంది. గౌరవనీయమైన ఎలుకలు ఎట్లా బ్రతుకుతాయో తెలుసుకోవాలంటే మా పొలాలకి రండి" అన్నాడు మామ.

"మీ పొలాల సంగతి మేమూ విన్నాం. వెధవపొలాలూ, వెధవ మట్టిబ్రతుకు! ఇక్కడ ఎటువంటి రోడ్లు, ఎటువంటి ట్రాములు, బస్సులు, దీపాలు! మోటారుకార్లు బుయ్యిమని పోతూంటాయి. ఎంతెంత పెద్దదుకాణాలు! ఎంత ఆడావుడి!" అన్నది పట్నం ఎలుకల్లో ఒకటి.

"మీ పట్నవాసం తగలబడ! తినేటందుకు తిండి లేకపోయిం తరవాత ఇవన్నీ దేనికి?" అన్నాడు మామ.

"మీ పల్లెటూళ్ళ మొద్దులు. పట్టపగలు నీబోటివాడు అట్లా వీధిలో కళ్ళప్పగిస్తే ఏ కారుకిందో పడి ఊరుకుంటాడు. మేం ఎంతో చాకీగానో ఉండాలి. మేం తిండిదొంగిలించాలంటే ఎన్ని యుక్తులు పన్నాలి. ఎన్ని మెళుకువలు తెలియాలి! ఇక్కడివాళ్ళ మనస్తత్వాన్నీ, అలవాట్లనూ కాచి వడబోశాం. అదే మా విజ్ఞానం."

మామ నిర్ఘాంతపోయినాడు. తిండి దొంగిలించటమన్నమాట వినేటప్పటికి మామకు చెప్పరాని విస్మయం కలిగి మిగిలినమాటలు చెవికెక్కలేదు.

"తిండి దొంగిలిస్తారా? ఇదా ఇక్కడి బ్రతుకు?" అన్నాడు మామ.

"మీరు పొలాల్లో ఏం చేస్తారేట్లా?"

"మేం పని చేస్తాం. పొలాల్లో రాలిన గింజలన్నిటినీ భద్రంగా చేరవేసి దాచుకుంటాం. ఏ రోజు మా కలుగులో అడుగుపెట్టినా వారంరోజుల గ్రాసం సునాయాసంగా దొరుకుతుంది. దొంగతనమా? ఛీ!"

"ఇక్కడ న్యాయ నిలవలూ గిలవలూ జాంతానై. మేం ఇవ్వాళ ఇక్కడుంటాం. ఇక్కణ్ణుంచి వెళ్లగొడితే రేపింకోచోట ఉంటాం. మాకు దాచుకునేటందుకు ఉండనూ ఉండదు. చోటూ ఉండదు."

"అయ్యో, మీ బ్రతుకుగురించి వింటుంటే నాకు కడుపు తరుక్కుపోతున్నది," అన్నాడు మామ.

ఒక పోకిల్లాపిల్ల ముందుకొచ్చి, "కోతలు కొయ్యమాక! దర్జాగా పట్నవాసం అనుభవింతామనే నువ్వు ఇక్కడికొచ్చావ్. అంత బాగా బతికినవాడివైతే ఆ పొలాల్లోనే ఉండకపోయావా? మీ జన్మలో ఎప్పుడన్నా అనుభవించగలవా? నేను నాకాస్త జీవితంలో రేడియో వెనక దాక్కుని ఒక నాటకపద్యాలు విన్నా, ఎన్నోసార్లు సినిమాలు చూశా, మంచి ఖరీదైన టిష్యూచీరలు తిన్నా, ట్వీడ్ సూట్లు తిన్నా. కాస్త పైత్యం చేస్తుంది కాక— ఏం చేస్తే? తింటే ట్వీడ్ సూట్లే తినాలి!" అన్నది.

"పట్నవాసమంటే ఏమిటో తెలీక బయలుదేరా. తెలిసింది కనక వెంటనే వచ్చినదారి పడతా. మిమ్మల్నందర్నీ చూస్తుంటే నేనుకూడా మీలాగే అయిపోతానేమో అనిపిస్తుంది. నాకల్లా ఒక్కటే విచారం — మా చెల్లెలు నిక్షేపంలాంటి పొలాలు వొదులుకొని ఇక్కడ ఈ దిక్కుమాలిన

నరకం అనుభవిస్తున్నదే అని. ఇంకా దానికోసం వెతుకుతామనుకుంటున్నా ఇక వెతకను. నాదారిన నేను మళ్లీ మాచోటికి పోతా. నాతోబాటు ఎవరన్నా వస్తే రండి."

మామ అందరివంకా చూశాడు. ఎవరూ ఈ ఆహ్వానాన్ని స్వీకరించ లేదు. వీళ్ళకీ పట్నవాసంలో ఏదో రుచి కనిపించి ఉండాలి. తాను ఊహించుకోలేని ఆనందం ఇందులో ఏదన్నా ఉందో, లేక వీళ్ళ బుద్ధులు వక్రించాయో మామకు అర్థంకాలేదు. వీళ్ళకు నిలకడఅయిన జీవితంలేదు. గాలికి కొట్టుకుపోతారు. దొంగతనంచేసి పొట్టనింపుకుంటారు. అంటే పరిసరాలకు విరోధులుగా ఉంటారన్నమాట. అతిథి వచ్చినా, అభ్యాగతి వచ్చినా, చుట్టంవచ్చినా, పక్కంవచ్చినా ఇంత పెట్టలేరు. వీళ్ళకి జీవించటమే తెలీకుండాపోయింది.

ఈవిధంగా విచారిస్తూ మామ తానువచ్చిన కలుగులోకి మళ్ళీ ప్రవేశించి అతిజాగ్రత్తగా బయటికి వచ్చి చూసేసరికి అప్పుడప్పుడే తూర్పు తెల్లవారుతున్నది. రోడ్లమీద బళ్ళ అలికిడీ, మనుష్యుల అలికిడీ జాస్తి అయింది.

మామ ఎటుపోదామని చూస్తుండగా ఇంకో ఎలుక – ఎవరో ఆడకూతురు – పరిగెత్తుకుంటూ దగ్గిరకొచ్చి మామను మూతిపెట్టి పొడిచి, "అన్నయ్యా," అన్నది.

"చెల్లీ! నువ్వేనా? ఎంత అదృష్టమే? నువ్వు కనుపించవని నిరాశ చేసుకున్నా. మళ్లీ ఇంటికి పోదామనుకుంటున్నా," అన్నాడు మామ, ఆనందపారవశ్యంతో.

"ఎప్పుడొచ్చావ్? అంతా కులాసాగా ఉన్నారా? ఇంటికి పోదాం రా!" అంటూ చెల్లెలు దారితీసింది. పట్నజీవితాన్ని గురించి కలిగిన విరక్తి యావత్తూ మరిచిపోయి చెల్లెలి వెంట బయలుదేరాడు.

౩

"నయమేనే, అమ్మాయ్! మంచి ఇల్లే సంపాదించావే మొటుకు?" అన్నాడు మామ, చెల్లెలి వెనకే ఆవరణలో ప్రవేశించి తలయెత్తి ఇంటికేసి చూస్తూ.

"ఏదో... ఫరవాలేదు. కొత్త ఇల్లూ! లైట్లూ, కొళాయీ, మేం ఉండటానికి మంచి అటకా - కొయ్యదికాదు, సిమెంటుది - ఉన్నాయీ! చుట్టూ బోలెడంత ఆవరణా! పిల్లలు తిరగటానికీ, ఆడుకోవటానికీ మెట్ల కింద చిన్న చీకటికొట్టూ! పరవాలేదు, అన్నది చెల్లెలు, తానున్నయింటిని తానే అట్టే పొగడుకోవటం భావ్యంకాదని.

"ఈ పట్నంలో కొన్ని ఇళ్లుచూశాను, చూడూ" - అని ప్రారంభించాడు మామ.

"ఇకేం, సులభంగా దొరికిం దనుకున్నావా, అన్నయ్యా? పునాదులు తవ్వినరోజునుంచీ మా ఆయన రోజూ వచ్చి పని ఎంతవరకయిందీ చూసిపోలేక చచ్చాడనుకో. ఏం లేదు. తీరా ఏమరుపాటున ఉన్నామో, పుటిక్కిన ఎవరోవచ్చి తిష్టవేస్తారు. ఆతరవాత ఏడుసుకుని ఏం లాభం?... మరేంలేదులే- ఇంటాయన గురక పెడతాడుకాస్త. దా, ఇట్లా పోదాం... ఏమిటో చెబుతున్నా - ఆ! ఇల్లు కట్టగానే ప్రవేశించామయ్యా, అంతటితో ఏమయిందీ? ఇల్లుకట్టిన ముండాకొడుకు ఇంట్లోకి వచ్చెయ్యగూడదూ? రాలా! పోనీ ఇంకొకరికి ఇవ్వలా. ఇల్లు అద్దెకడిగినవాళ్ళని, రెండువేలిస్తావా? రెండేండ్లఅద్దె అడ్వాన్సు ఇస్తావా? సల్లసామ్మెంత ఇస్తావు? ఎంతకు రసీదిస్తావు? అని బేరాలు మొదలెట్టాడు. ఎన్నాళ్ళకీ ఇంట్లో కెవరూ వచ్చారుకారు. పిల్లలూ మేమూ అల్లాడిపోయామనుకో!"

"అదేమే" అన్నాడుమామ, ఆశ్చర్యంతో.

"అట్లా అంటావేమిటన్నయ్యా? మేం ఏం తిని బతికేట్టూ? ఇంకో ఇంటికి పోదామా అంటే ప్రతి కొంపలోనూ తొక్కిడేనయిపోయె. అప్పటికీ కొంతకాలం ఒక ఇరుకుకొంపలో ఉన్నాం. మాతోపాటందులో ఇంకా పన్నెండు కాపరాలు. ఎవరికీ పొట్టనిండా తిండిలేదు. మాలో మేం పోట్లాడుకునేవాళ్ళం. మా పిల్లలేదన్నా తెచ్చుకుంటే ఇతరపిల్లలు ఏగబడటమూ, కొట్లాటలూ, శాపనార్థాలూనూ. చివరకు మాగుట్టు దాగిందికాదు. ఇంటివాళ్లు మా అలుసు కనిపెట్టి చుక్కలపిల్లినొకదాన్ని తెచ్చారు. అది కాస్తా నా మనవణ్ణి"- అంటూ చెల్లెలు కంట నీరుపెట్టుకుంది.

"ఊరుకో పిచ్చిదానా! నీ మచ్చలపిల్లి నిమిత్తమాత్రం అన్నింటికీ ఆ భగవంతుడే ఉన్నాడు... నా కాశ్చర్య మేమంటే ఈ మహాపట్నంలో మనవాళ్లు పరువు మర్యాదలతో పనిచేసుకుని ఎందుకు బ్రతకలేరూ అని!

యింతకుముందు మనవాళ్ళని కొందర్ని చూసి మాట్లాడాగదా, వాళ్లు దొంగ తనంచేసి పొట్టపోసుకుంటారుట. యిదేం ప్రారబ్ధం!'' అన్నాడు మామ.

"నువ్వా పాతవేదాంతంచెప్పకన్నయ్యా.ఎవరుదొంగతనం చెయ్యంది? అంతా దొంగతనమే. యింటాయన యింట్లో అద్దెకున్నవాళ్ళను దోస్తాడు. అద్దెకున్నవాళ్లు దుకాణంపెట్టి ఊళ్లోవాళ్ళను దోస్తున్నారు. యిక్కడ ఎవరిబ్రతుకు వారు బ్రతకటాని కున్నదనుకున్నావా ఏం ? దొంగతనానికే శ్రమపడాలి,'' అన్నది చెల్లెలు

"అటువంటప్పుడీ పట్నవాసం చెయ్యకపోతే ఏమీ అని,'' అన్నాడు మామ - చాతయితే దానికి సమాధానం చెప్పమన్నట్టుగా.

"అట్లా అనకులే, అన్నయ్యా యిక్కడున్న ఆనందం యిక్కడుంది. యిక్కడి జీవితం అర్థంచేసుకుంటే యిందులోనూ తెలివితేటలూ, మెళుకువలూ లేకపోలేదు. యిప్పుడీ యింట్లో మేముంటున్నామంటే మాకు ఒక వానబాధ ఉందా, వరదబాధ ఉందా? పొలాలు దున్నటం, నీళ్లు పెట్టటం, ఈ అడావుడి అయిపొయ్యేదాకా మనం అక్కడా అక్కడా తలగాచుకోవటం - ఈ బాధలేవీ లేవు. ఏడాది పొడుగూతా ఉన్నచోటి నుంచి కదలక్కర్లేదు.''

"అటువంటి జీవితం ఏం జీవితమూ అంటా! యివాళ్ళల్లేనే రేపూ అయితే అందులో విశేషమేమిటీ? ఒకదాని వెనక, ఒకటి చక్రంలాగా తిరిగివస్తుంటే ఆనందంగాని ''

" యిక్కడమాత్రం జీవితంలో మార్పులేదనుకున్నావా ? ఉంది. రోజుకో కొత్తవింత జరుగుతుంది అదేమిటో ముందుగా మనకు తెలీదు, అంతా సావకాశంగా వింటే నీకే తెలుస్తుంది.''

"అక్కడే నాకు పేచీ!'' అన్నాడు మామ. "ఏ క్షణాన ఏం జరుగుతుందో తెలీని బ్రతుకేం బ్రతుకు ? జన్మంతా విడ్డూరాలే అయితే ఎట్లాగూఅంటా!'' ఆయన ఏవిధంగానూ పట్నవాసం ఒప్పుకోదలచలేదని చెల్లెలు అర్థం చేసుకున్నది. స్వానుభవంవల్ల పట్నవాసంలోఉన్న గమ్మత్తు ఆయనకే తెలుస్తుంది గదాఅనుకున్నది.

యిద్దరూ ఒకరివెనక ఒకరు వంటయింటి తూముద్వారా లోపల ప్రవేశించారు. మామ యింటిగోడను గోళ్ళతోనూ, మునిపళ్ళతోనూ పరీక్షించి, "అమ్మోవ్, మాలావు గట్టిగా కట్టారే! '' అన్నాడు.

"నే చెప్పాలా ? సిమెంటుతో కట్టారు. నల్లబజారులో సంపా

దించిన డబ్బుతో నల్లబజారులో కొన్న సిమెంటుతో కట్టిన యిల్లు," అన్నది చెల్లెలు.

"ఈ నల్లబజారేమిటో తెలవటంలేదే?" అన్నాడు మామ.

"అది మీ బావ నడుగు. నాకంటే బాగా తెలీదు," అన్నది చెల్లెలు.

వంటింట్లో పొయ్యిమీద నీళ్లు కాగుతున్నాయి. ఎవరూ లేరు. మామ అటూ యిటూ తిరిగి బుట్టలో పెట్టిన కూరలు చూసి, "ఈ కూరలు ఎవరు తింటారబ్బా?" అన్నాడు.

"ఏం?" అన్నది చెల్లెలు.

"చెట్టునుంచి కోసి శానాళ్ళయినట్టుందేనూ?" అన్నాడు మామ.

"సరేలే. యిక్కడ అప్పుడప్పుడు కోసిన కూరలుకూడానా?" అన్నది చెల్లెలు.

"మీ జన్మ చెడా, ఈ కూరలా మీరు తింటున్నారు?" అంటూ మామ యింకోమూలకు పరిగెత్తి ఒక గిన్నెమీద పెట్టి ఉన్న మూత పడగొట్టాడు. లోపలికి తొంగిచూశాడు.

"యిదేమిటే చూట్టానికి నెయ్యిల్లే ఉంది, ఏ వాసనా లేదూ!" అన్నాడు మామ.

"అది వనస్పతి గామాలు. యిప్పుడదే అందరూ తినే నెయ్యి."

"ఛా!" అన్నాడు మామ. ఆయన వెనక్కి తిరిగిచూసే టప్పటికి అక్కడ చెల్లెలు లేదు. యింతలో ఎటుపోయిందా అని చూస్తుండగానే ఎవరో వంటింటిలోకి వచ్చి కెవ్వున అరిచారు.

"ఒసే, లక్ష్మీ! ఎలికే! చంపవే! దీన్నోరుబడా! భయంలేకుండా ఎట్లాచూస్తోందో! నేతిగిన్నెమీద మూతపడేసింది! నీ పొగరు చితకా! లక్ష్మీ! లక్ష్మీ! దబ్బున రావే!"

మామకీ గావుకేక లేమీ అర్థంకాలేదు. ఆయన ప్రశాంతంగా తప్పేలాల వెనక్కి వెళ్లి అక్కడ దాక్కునిఉన్న తన చెల్లెల్ని కలుసుకున్నాడు.

"ఏమిటీ గడబిడ? ఎందుకు పారిపోయినావు?" అన్నాడు మామ.

"ఇంకా నయం! అడుగుల చప్పుడు వినపళ్ళా? అక్కడే గుడ్లుమిటకరించుకు నిలబడతావేం? . పద, ఆ మనిషి వెళ్ళిపోయింది. ఇప్పుడప్పుడే మనం కదలటానికి లేదు, ఆ జాడీలచాటున దాక్కుందాం రా!"

ఇద్దరూ అలమారులోకి ఎగబాకి జాడీలచాటున దాక్కున్నారు. మామ

ఇంకా ఆ నెయ్యిగురించే ఆశ్చర్యపడుతున్నాడు. పొలాలమీద అన్నాలు కట్టుకొచ్చేవాళ్లు తినగా మిగిలినబాపతు అన్నిరకాల తినుబండారాలూ మామ రుచిచూసిఉన్నాడు. కమ్మని పేర్నెయ్యి, వెన్న, దంపుడు బియ్యం అన్నమూ, కూరలూ, పచ్చళ్లూ మామ ఎరుగును. చెట్టునకాచే వంగలూ, మిరపలూ, దోసలూ, గుమ్మళ్ళూ, ఏ దశలో ఎటువంటి సువాసన కొడతాయో మామకు తెలుసు.

"ఇవేం కూరలూ! ఇదేం నెయ్యి! అనుకున్నాడు మామ.

కేకలుపెట్టిన మనిషి తిరిగి వచ్చింది.

"అదుగో ఆ తప్పాలాలచాటున దాక్కుంది, చూడవే లక్ష్మి!" అన్నదా గొంతే.

"ఇక్కడ ఏం లేదమ్మగారూ, పైన ఆ జాడీలవెనక ఏమన్నా చేరిందేమో."

మామ తన చెల్లెలికేసి చూశాడు. ఆతని కళ్ళల్లో చెల్లెలి కేదో మందహాసం కనిపించింది. జాడీలు కదిలిస్తారేమో అని గుండె పికపికలాడే చెల్లెలికి అన్న ఆనందం అర్థంకాలేదు. కాని మామ తన చెల్లెలంత ప్రాణభీతి కలవాడు కాకపోవటంవల్ల లక్ష్మి తెలివితేటలు మెచ్చుకోకలిగాడు.

"చావనీ! తరవాత నే చూస్తాలే. నువ్వు వెళ్లి దబ్బున గ్లాసులు తోముకురా, కాఫీ లందించాలి," అన్నది కేకలుపెట్టిన మనిషి. పనిమనిషి జాడీలు ముట్టుకోవటం ఆవిడకిష్టంలేదు, తాను స్వయంగా నల్లగుడ్డమామను ఎదుర్కోవటం అంతకన్నా ఇష్టంలేదు.

"ఆ వాసన ఏమిటబ్బా!" అన్నాడు మామ, జాడీల వెనకనుంచి మూతి ముందుకుపెట్టి, మీసాలూ కదిలిస్తూ.

"అది కాఫీలే! నువ్వివతలకి రా. మేమూ పిల్లలూ రోజూ అంతో ఇంతో కాఫీ రుచి చూస్తూనేఉంటాం" చిన్నవెధవ కాఫీపొడే కొట్టేస్తాడు," అన్నది చెల్లెలు.

"మా లావు ఘాటుగా ఉంది. జబ్బు చెయ్యదుగద?" అన్నాడు మామ.

మరి కాసేపటికి ఇంటావిడ వంటింట్లోనుంచిఅవతలికి వెళ్లిపోయినది.

జాడీల వెనకనుంచి అన్నా చెల్లెళ్లు బయటికి వచ్చారు. కిందపడ్డ కాఫీ చెల్లెలు కాస్త తాగింది. మామకూడా కొంచెంరుచిచూశాడు, "ఎబ్బే!" అన్నాడు.

చెల్లెలు కిందపడ్డ కాఫీపొడుం చేత్తోతీసి మొహాన రుద్దుకుంది. ఇద్దరూకలిసి అటకమీదికి బయల్దేరారు.

౪

"ఒరే, సవ్వట్రా, బైతుబావా! రా, రా! ఎప్పుడొచ్చావ్? ఏమిటి కథా? అంతా కులాసా? ఆమధ్య కురిసిన వానలకు మీరంతా ఏమైనారో అని చాలా అనుకున్నాం," అన్నాడు పట్నం బావ.

"వానలసంగతి మీకూ తెలిసిందీ!" అన్నాడు మామ.

"ఆఁ మా యింటికి పత్రి కొస్తుందిగా? ఇంటివారబ్బాయి చదివి తల్లికి చెబుతుంటే విన్నాం," అన్నాడు బావ.

పట్నంలో ఉండే సౌకర్యాలు కొన్ని లేకపోలేదని మామకు తట్టింది.

"అదీకాక, ఇంట్లో రేడియో ఉందాయె, చిట్టి విని చెప్పింది."

పిల్లలంతా ఒక మూలచేరి కొత్తబంధువులు వింతగా చూస్తున్నారు.

ఒకపిల్ల మూతి చిట్లించి, "మట్టివాసన," అన్నది. మిగిలిన పిల్లలంతా ఒక్కసారి నవ్వి మళ్ళీ అంతలో మానేశారు.

"ఎందుకర్రా అట్లా చూస్తారూ? మీ బైతుమామయ్యా ... అడుగోరా, ఆ ఆరుగురూ మా మనమలూ, మనమరాళ్ళూనూ, మిగిలినవాళ్ళంతా మా పిల్లలు. ఈ ముగ్గురూ మాఅల్లుళ్ళూ, వాళ్ళిద్దరూ కోడళ్ళూనూ, కోడళ్ళిద్దరూ కొద్దిరోజులక్రిందే వచ్చారు. ఇంకా పిల్లా పీచూ లేదు. ఇట్లా ఉన్నాం," అన్నాడు బావ.

మెల్లి మెల్లిగా పిల్లలకు కొత్తతీరింది. వాళ్లు అటూఇటూ పరుగెత్తసాగారు. ఇద్దరు పిల్లలు మూలనున్న ఉల్లిపాయముక్కమీదికి పరిగెత్తుతూ ఒకరినొకరు తోసుకున్నారు. ఒక పిల్లవాడుమాత్రం తల్లిదగ్గిరకచ్చి మూతినున్న కాఫీపొడుం నాకసాగాడు.

"ఉండరా గర్భశత్రుడా! మామయ్యతో కాస్సేపు మాట్లాడనీ... చూడన్నయ్యా, పిల్లలందరూ వట్టి అల్లరివాళ్లు. వాళ్ళ బస్తీలో బాగా మెదిగి అతి తెలివితేటలూ సంపాయించారు. మా చిట్టి ఉందా? అది ప్రతి రోజూ సినిమాకు పోతుంది. తెల్లారకముందే పిల్లలంతా కాఫీహోటలుకు తయారుగదా! ఏ అపాయం వస్తుందోనన్న భయంగాని, భక్తిగాని కొంచెమైనా లేదు. ఆ మాటని వాళ్ళపొట్ట వాళ్లు పోసుకుంటారా అంటే అదీ లేదు. రోజూ ఉల్లిపాయలు నే తెచ్చిపెట్టాలి. ఇంట్లోవాళ్ళేదన్నా

చేసుకుంటే మిట్టమధ్యాహ్న మయేది, పట్టపగలయేది నే వెళ్ళి తెచ్చిందాకా చిందులేస్తారు. నానా అగచాట్లూ అనుకో, అన్నయ్యా!" అన్న ది చెల్లెలు.

మామ కిదంతా ఏమీ బాగాలేదు. అందుచేత ఏమీ అనలేదు. తన అధికారంలో పిల్లలయేది పెద్దలయేది అందరు వచ్చిన కష్టపడి ఎవరితిండి వారు చేసుకోవలసిందే. సోమరితనమూ, లేనివి కావాలని మారాం చెయ్యటమూ ఆయన ఎంతమాత్రం సహించడు.

ఇంతలో ఎక్కడనుంచో టంగ్, టంగ్ మని గంటలు వినపడ్డాయి మామ ఈ మోతను ఆశ్చర్యంగా ఆలకించసాగాడు.

కాఫీపొడి ఇష్టమైనవాడు ఎగతాళిగా, "అదుగో, మామ బెదురుచూస్తున్నాడు! పల్లెటూరి మొహం! బైతుమామయ్య! బడ్డుమామయ్య! గడియారంగంటలుకొడితే, బైతుమామ భయపడ్డాడూ!" అని పాటగా పాడసాగాడు.

మామ వాడికేసి చాలాకోపంగా చూశాడు. కాని వాడు లక్ష్య పెట్టక, "నిజం చెప్పు మామయ్యా! నువ్వు భయపడ్డావా, లేదా? నీవు తాసాలు బ ... నయ్యా, లేదా!" అన్నాడు.

"అవునురా! గుండె ఆగిపో ... ంద నేనమ్ము!" అన్నాడు మామ వెటకారంగా.

"అట్లా ఒప్పుకో!" అన్నాడు బాలుడు గర్వంగా.

వాడట్లా మాటాడటంకంటె కూడా, వాణ్ణి తల్లీ తండ్రీ మందలించక పోవటం మామకు చాలా ఆశ్చర్యంగా కనిపించింది. పైపెచ్చు పట్నంబావ కొడుకు ప్రజ్ఞకు మెచ్చుకుంటూ, విరగబడి నవ్వాడు, కళ్ళనీళ్లు కారేదాకా.

మామ సామాన్యుడు కాడు. రెండుసార్లు నాగుపామునోట పడ్డంత పని అయి తప్పించుకున్నవాడు. ఒక్క పాములేకాదు, ఏ ప్రమాదమైనా సరే అంతమారాన ఉండగానే పసికట్టగలప్రజ్ఞా, ఏ తప్పిమాదంలో కూడా తొణకకుండా కర్తవ్యంఆలోచించే నిబ్బరమూ మామకుండబట్టే మామ తన వాళ్ళకు నాయకుడుగా వ్యవహరించ గలుగుతునాడు. ఈ పట్నంలో ఎవరి చూడులోనో చేరి తన రక్తబంధువులే ఇంత వెకిలివాళ్ళయిపోవటం మామకు చాలా కష్టంవేసింది.

పట్నంబావ నవ్వు సంబాళించుకుని, "ఓసే, చిట్టీ! పిల్లి అరుపు మామయ్యకు వినిపించు. అచ్చుగా పిల్లి అనుకోవాలిసిందేరా!" అన్నాడు.

మామ నిర్ఘాంతపోయినాడు. ఎలుక పుట్టకపుట్టి పిల్లిని అనుకరించట

మేమిటో మామకు అర్థంకాలేదు. ఈ పట్నంబావ తన పిల్లలకు ఈ సాపైనా జీవితపు విలువలు లేకుండా ఎట్లా చేయ్యగలిగాడో మామ ఊహించలేకపోయినాడు.

ఈలోగా చిట్టి, "మావ్, మావ్," మని అరవటం మొదలుపెట్టింది. మామకు వాంతి అయినంత పని అయింది. ఆయన మీసాలూ రోమాలూ నిక్కబొడుచుకున్నాయి. కళ్లు ఎర్రబడ్డాయి. ఇందులో మరో అభాసేమంటే చిట్టి అనుకరణ ఏమాత్రమూ సరిగాలేదు. పరమమూర్ఖులు తప్ప అది పిల్లి అనుకోలేరు. తన చెల్లెలి కుటుంబానికంతకీ పూర్తిగా మతులుపోయి ఉండాలి.

తన మేనగోడలు—సాక్షాత్తూ తన చెల్లెలు కడుపున పుట్టిన బిడ్డ—తనజాతికి గర్భశత్రువైన పిల్లిని అనుకరించడం చూసి మామకు కలిగిన ఆగ్రహానికి సాదృశ్యం ఒక్కటే ఉంది—ప్రహ్లాదుడు "హరి" అంటే హిరణ్యకశిపుడికి కలిగిన ఆగ్రహం.

"ఆపు! చాలించు!" అని అరిచాడు మామ. మిగిలినవాళ్లు, చిట్టితో సహా, నివ్వెరపోయినారు. బాలుడుమాత్రం కేరింతాలుకొడుతూ, "మామ భయపడ్డాడే! బైతుమామ భయపడ్డాడే! బైతుమామ భలేభాగా భయపడ్డాడే!" అని పాడుతూ నృత్యం చెయ్యసాగాడు.

"నువు నోరుముయ్యరా, ఫుంధాఖోర్," అన్నాడు మామ ఓర్పంతా నశించి.

"ఏం, బావా? ఏమిటట్లా కంగారుపడ్డావు?" అన్నాడు పట్నంబావ.

"ఇంకా అడుగుతున్నావుట్రా? ఆ ముండకేంతెలుసు? మీరు దేనికి హర్షిస్తే ఆపనిచేస్తుంది. పెద్దవాళ్లు, మీ కెందుకు బుద్ధిలేదు? అనుకరించాలంటే పిల్లుల్నా? ఆపాటి ఆత్మగౌరవం, ఆత్మాభిమానం ఉండక్కర్లా? ఎబ్బే!" అన్నాడు మామ.

ఆపైన చర్చ జరిగింది. పట్నంబావ అనుకరణ ఒక కళ అన్నాడు. కళకు ప్రతిబంధకాలూ, కళలో సంకుచితత్వమూ ఉండకూడదన్నాడు. జీవితపువిలువలు దానిపైన ఆరోపించరాదన్నాడు. కళకోరకే కళ అనికూడా అన్నాడు. బైతుమామకు కళ అనే మాటే తెలీదు. పట్నంబావ చెప్పేదంతా నోరుతెరిచి విని, "అట్లా అయితే ఇటువంటి కళలు చాలా తుచ్ఛమైనవి. వాటిని వర్జించాలి," అన్నాడు.

ఈ వాదనలో బాలుడూ, వాడి తమ్ముడూ, చిట్టీకూడా ప్రవేశించారు.

"ఈ పట్నంలో మీ పొలాల పద్ధతులు సాగవు. ఇక్కడ పిల్లులు మాకు శత్రువులు కావు. పిల్లులు వొలకపోసిన వస్తువులు మాకు అందుతూ ఉంటాయి వాటిని మేం శత్రువులుగా పరిగణించం," అన్నాడు బాలుడు.

వెంటనే వాడి తమ్ముడు అందుకుని "పిల్లంటే మామ భయమనుకున్నావా ఏం. నేనొక పిల్లిని బెదరగొట్టా. నన్ను చూసి ఆ తెల్లపిల్లి దడుచుకు పారిపోయింది. అమ్మనడుగు కావలిస్తే," అన్నాడు.

ఈ వింతసంఘటన గురించి అందరూ ఒక్కసారి గోలగా మామకు చెప్పారు. ఇది నిజంగా జరిగిన సంఘటనే అని మామ గ్రహించి, బస్తీలో అటువంటి పిల్లులుకూడా ఉంటాయి కాబోలనుకున్నాడు.

కాని ఆయనకు తన చెల్లెలు చెప్పినమాట జ్ఞాపకంవచ్చింది. "నీ మనవడు సంగతి పిల్ల లెరగరా?" అన్నాడాయన చెల్లెలితో.

"ఎందుకు పిల్లల్ని భయపెట్టటమని చెప్పలేదు. ధైర్యసాహసాలు లేకపోతే పిల్లలు చెడతారని మీ బావ అంటాడు."

"మీ ధైర్యసాహసాలు మండా!" అన్నాడు మామ.

పెద్దవాళ్లు తమలో మాట్లాడుకుంటున్న సందడిలో పిల్లలందరూ చేరి పిల్లి ఆటలు ఆడుతూ, పిల్లి అరుపులు అరుస్తూ, పిల్లిమొగ్గలు వేస్తున్నారు. మామ ఇదంతా ఒకకంట కనిపెడుతూనే ఉన్నాడు.

౪

ఎండ ఎక్కుతున్న కొద్దీ అంతా నిద్రలకు పడ్డారు. ప్రయాణపు బడలికా, ఇంటినుంచి బయలుదేరినప్పటినుంచీ కలిగిన మానసిక సంక్షోభమూ వల్ల మామ అందరికన్న ముందే కన్నుమూశాడు. కాని మామకు సుఖమైన నిద్రపట్టలా. ఇంటినిండా ఏమిటో దిక్కుమాలిన చప్పుళ్ళూ, కేకలూ, అరుపులూ, రేడియోమోతా, రోడ్డుమీద మోటార్ల హారన్ చప్పుళ్లూనూ. ఎన్నడూ కలలుఎరగని మామకు ఇవాళ ఒకటే కలలు-పీడకలలు. అందులో రకరకాల పిల్లులు. ఒక మచ్చలపిల్లి తనదగ్గిరికి వచ్చి ముద్దుపెట్టుకున్నట్టూ, తనకా పిల్లిమీద మోహంకలిగినట్టూ, ఇంతలో అది నోరు భయంకరంగా తెరిచి తనను మింగబోయినట్టూ, ఒక కలవచ్చింది మామకు. ముచ్చెమటలు పోశాయి. వణుకుతూ నిద్రలేచాడు.

"ఏం, మామా? ఇంకా నీకు పొద్దూకలా?" అన్నది ఒకపిల్ల.

"ఇంత వెలుతురుంటేనే?" అన్నాడు మామ కళ్లు చికిలిస్తూ.

మేనగోడలు నవ్వి, "ఇది ఎలెక్ట్రిక్ దీపాల వెలుతురు లే, నిద్రలే, కాస్సేపట్లో అంపరం బయలుదేరుతున్నాం," అన్నది.

"ఎక్కడికి?" అన్నాడు మామ.

"ఎక్కడి కేమిటి? పట్నంమీదికి."

మామకు ఆకలేస్తున్నది. చెల్లెలికోసం వెతికాడు చాలామంది ఒక మూలచేరి అవీఇవీ తింటున్నారు.

"ఏం కావాలన్నయ్యా? ఇది మధ్యాన్నం ఎవరో మనింటికి వస్తే తెప్పించిన బజ్జీ. పనిచేసే లక్ష్మిముండ బద్ధకస్తురాలు. దగ్గరహోటల్లో తెచ్చింది ఇంకా నాలుగడుగులు వేస్తే మంచిహోటలున్నది. ఎన్నిసార్లు చివాట్లు పెట్టినా అది వినిపించుకోదుగా. పనివాళ్లకెంత పొగరుమన్నా వేమిటి?" అన్నది చెల్లెలు,

తన చెల్లెలు, ఇంట్లో అద్దెకున్నవాళ్ళ పక్షాన మాట్లాడుతున్న సంగతి మామకు చప్పున అర్థంకాక, "ఎవరన్నా వస్తే నన్ను లేపకపోయినావు లే?" అన్నాడు.

పిల్లలంతా గొల్లున నవ్వారు.

పకోడీలూ, అరటికాయ వేపుడుముక్కలూ, అప్పడం తునకలూ, కుళ్లిపోతున్న ఉల్లిపాయితొక్కలూ, సగంపండిన మిరపకాయ ముక్కలూ ఇంకా ఏమేమిటో తినటానికున్నాయి. మామ వాటిని బలవంతాన మింగాడు.

తన చెల్లెలి కుటుంబంగురించి మామకు ఇప్పుడు అనేక కొత్త విషయాలు తెలియసాగాయి. ఎవరిమాటా ఎవరూ వినిపించుకోరు. "నా యిష్టం," అనేమాట ప్రతినోటా, ప్రతిక్షణమూ వినిపిస్తుంది. ప్రతిదానికీ ఒకరినొకరు తీవ్రంగా విమర్శించుకుంటారు. వాళ్లు ఉదయం తనదగ్గిర తమ సహజధోరణి దాచివుండాలి. ఇప్పుడు తాను పాతపడ్డాడు. వాళ్ల మధ్య ఉన్న అసలు సంబంధాలు బయటపడుతున్నాయి.

పట్నంబావ తల్లి, బహువృద్ధు. ఇవాళో రేపో అన్నట్టున్నది. ఆవిడ విషయం ఎవరూ ఆలోచించరు. ఆవిడ కేంకావాలో ఎవరూ కనుక్కోరు.

"ఏమండీ, అత్తయ్యగారూ! పెద్దవారైపోయినారు," అన్నాడు మామ, ఆ ముసలావిడ దగ్గిరికిచేరి.

"ఏదో, ఇంకా నూకలు చెల్లక మిగిలి ఉన్నాను ... వాళ్ళంతా సుఖంగా ఉంటే చాలు నామాటకేం?" అన్న దావిడ.

"వాళ్లు మీకు సరిగా ఉపచారాలు చేస్తారా?"

"ఉపచారాలా! ముసలిముండ ఇంక పోదేమా అని చూస్తున్నారు. మాటకేమి? పైకే అంటారు. ఇన్నేళ్లు బ్రతకరాదుట – మా చిట్టి అంటుంది. ముసలాళ్లను రోజూ చూస్తుంటే అన్నం సయించదుట, ఆరోగ్యం చెడుతుందిట! లోకంలో అంతా నవయువ్వనులేఉండి కన్నూ, మిన్నూ కానకుండా టింగురంగా అని తిరగాలిట. నాయనా, ఇట్లా మారింది కాలం. నా చిన్నతనంలో ఎటువంటి ఆపేక్ష ఉండేవి! ఎటువంటి అంతఃకరణలుండేవి! ఇప్పుడు మొగుడూ పెళ్లాలకుపడదు, తల్లీకూతుళ్ళకు పడదు, అన్నదమ్ములకు పడదు, ఎంతసేపూ, నేనూ నాదీ!"

ముసలావిడ చెప్పినదాన్లో అతిశయం ఏమీ లేదనుకున్నాడు మామ. తన చెల్లెలి కూటంలో వయసుకూ, అనుభవానికీ బొద్దింక కాలిగోరు విలువ లేదు. పైపెచ్చు కుర్రకారు వాలకంచూస్తే ఎంత చిన్నవాళ్ళయితే అంత తెలివిగలవాళ్ళనీ, ఎంత అనుభవం లేనివాళ్ళయితే అంత వివేకవంతులనీ అన్నట్టుంది.

"ఇదంతా మంచికిమటుకు రాలేదు," అనుకున్నాడు మామ.

"ఏం, బావా? తిండీ తిప్పలూ అయిందా? మనం అట్లా పార్కుకు పోదాం," అన్నాడు పట్నంబావ, మామతో.

పార్కంటే ఏమిటో మామకు తెలీదు. అక్కడేముంటుందని అడిగాడు మామ.

"అక్కడ మంచి దీపాలూ, చెట్లూ, మొక్కలూ అవీ ఉంటాయి. ఎనిమిదింటికల్లా పార్కు తలుపులు మూస్తారు. ఆ తరవాత మనవాళ్లు చాలామంది చేరతారు. చాలా విషయాలు మాట్లాడుకోవచ్చు. ఇంకా టైముందిలే అన్నాడు పట్నంబావ.

ఆరుబయట చెట్లు చామలమధ్య తిరిగి ఎన్నోఏళ్లయినట్టుగా ఉండి మామ పార్కుకు పోవటానికి ఉబలాటపడ్డాడు.

ఇదే సమయంలో అందరూ ఒక్కసారి గొల్లుమన్నారు. మామకు గుండె ఆగిపోయినట్టయింది. ఆ క్షణానే మామకంటికి చిహ్నగోచరమైంది. దాని మూతంతా నెత్తురు!

"ఏం జరిగిందే? ఏం కొంప మునిగిందే!" అంటూ మామ ముందుకు వచ్చాడు.

అంతవరకు గొల్లుమంటున్న వాళ్లు మామకేసి ఆశ్చర్యంగా చూశారు. వాళ్లు గొల్లుమన్నది భయాందోళనలతో కాదని వెంటనే మామ అర్థం చేసుకున్నాడు.

"ఏమిటన్నయ్యా? ఎందుకట్లా కంగారు పడుతున్నావు?" అన్నది చెల్లెలు.

"దాని మూతి! ఆ నెత్తురు!" అన్నాడు మామ. ఆయనకు నడి వీధిలో ఉన్న పందికొక్కు మళ్లీ కళ్లఎదట కనిపించినట్టయింది.

మామమాటలకు మళ్ళీ అందరూ గొల్లుమన్నారు.

"వీళ్లు నవ్వొచ్చినప్పుడల్లా ఎందుకిట్లా గొల్లుమని గుండె బేజారు చేస్తారో!" అనుకున్నాడు మామ.

"అది నెత్తురు కాదన్నయ్యా! లిప్‌స్టిక్కు! బయటికి పోవాలన్నప్పుడల్లా ఈ ముండ ఎట్లా సంపాదిస్తుందో ఆ లిప్‌స్టిక్కు సంపాదిస్తుంది. ఏ నాడైనా అది దొరక్కపోయిందో అది బయటికి పోదు," అన్నది తల్లి, తన కూతుర్ని చూసి గర్వపడుతూ.

"ఎందు కదీ?" అన్నాడు మామ.

"ఎందు కేమిటీ? అందానికి," అన్నది చెల్లెలు.

మూతి ఎవరో చితగగొట్టినట్టు చేసుకోవటంలో అందమేమిటో మామకు అర్థం కాలా.

"అది కాదు, మామా!" అన్నాడు బాలుడు ముందుకొచ్చి, ఏదో బయటపెట్టబోతున్న వాడి మొహంపెట్టి.

"ఒరే, బాలాయ్, నీ గుండెలు తోడుతా — అనవసరపు మాటలు మాట్లాడావంటే!" అన్నది చిట్టి.

"పోవే, నువ్వంటే లెక్కేమిటీ! .. అది కాదు, మామా, ఈ లిప్‌స్టిక్ దీని కెవరు నేర్పారో తెలుసా? అవతలివీధిలో ఒకతె ఉంది. చిట్టికి అదంటే గొప్ప. రోజూ సినిమాలకు పోవటం, అడ్డమైన స్నేహాలూ మరగటం, తెల్లగా తెల్లారి ఇంటికి రావటం చిట్టి కదే నేర్పింది. అది, అమ్మా, కాలాంతకురాలు. అది మూతికే కాదు గోళ్ళకు రంగేస్తుంది. వొంటినిండా పౌడరు వేసుకుని అంతదూరంనుంచి గుమాయిస్తూ ఉంటుంది బలేకిలాడీ!"

"పౌడ రేమిటి?" అన్నాడు మామ.

"తెల్లటి పౌడి. అది వేసుకుని తాను తెల్లఎలికలాగా ఉన్నాననుకుంటుంది."

"ఎందుకు తెల్లగా ఉండటం?" అన్నాడు మామ

"తెల్లఎలిక అని అందరూ అనుకుంటే గొప్పకాదు, మామా?"

"తెల్లఎలికేమిట్రా, నీ మొహం!" మళ్లీ అందరు గొల్లుమన్నారు.

"నీకు తెలీదుగా మామా. తెల్లఎలిక లున్నాయిలే. యుద్ధం జరిగినప్పుడు విదేశీ సిపాయీలు కొన్నిటిని పట్టుకొచ్చారు. అందులో ఒకదాన్ని ఈముండ బుట్టలోవేసుకొని నలుగురు పిల్లల్నికూడా కన్నది. అందులో రెండు ఆడపిల్లలు తెల్లవీ, రెండు మగపిల్లలు నల్లవీనూ, ఆ తెల్లఆడపిల్లలంటే దానికి తగని యిష్టం. మగపిల్లల్ని చూసేదేకాదు. చివరకు దానికి తగ్గ శాస్తిఅయిందిలే. ఆ తెల్లపిల్లలు కాస్త పెద్దఅయినతరువాత తల్లిని ఎంత నీచంగా చూడాలో అంత నీచంగా చూశారు. వాళ్ళ కెంత పొగరు! మా నల్లవాళ్లు అంటరాదుట. తెల్లవాళ్ళకోసం వెతుక్కుంటూవెళ్ళారు. ఏమైనారో తెలీదు."

మామ ఈ కథ విని నమ్మలేకపోయినాడు. బాలుడు ఇంకా చెప్పకుపోయినాడు.

"చిట్టి అదీ కలిసి సినిమాచూస్తారు. ఆ తరవాత తిండీ తిప్పలూ వెతుక్కుంటారనుకున్నావా? పెద్దదుకాణాలు కొల్లగొట్టటానికి బయలుదేరుతారు. వాళ్ళ కెంతసేపటికి పౌడర్లూ, స్నోలూ, లిప్‌స్టిక్కులూ, క్యాటెక్సులూ—"

"మా యిష్టం సో!" అంటూ చిట్టి గిరుక్కున తిరిగి ఎటో వెళ్ళిపోయింది.

"మనకువేళయింది. పోదాంపద, బావా!" అన్నాడు పట్నంబావ

౭

మామ పార్కునుచూసి ఆశ్చర్యపడ్డాడు గాని ఆనందించలేదు. అక్కడి మొక్కలుచూసి మామ నిరాశకూడాచెందాడు. ఒక్క మొక్కా మామకు పరిచితమైనదికాదు. ఒక్కదాని వాసనా, రుచీ మామకునచ్చలేదు.

"ఇవి అందంకోసం వేసినవి, బావా. వీటివల్ల వేరే ప్రయోజనం ఏమీలేదు," అన్నాడు పట్నంబావ.

ఒకచోట కొందరుచేరి కబుర్లు చెప్పుకుంటున్నారు. తాను కొత్త వాడు గదా అనుకుంటే పట్నం బావనుకూడా వాళ్లు పలకరించలేదు. అయినా ఎరిగిన మొహాలైఉండాలి? పట్నంబావ వాళ్ళకేసి జారితీశాడు.

"మీ రేమైనా చెప్పండి, ఇవాళ జానపద చిత్రాలు తియ్యకపోతే ప్రొడ్యూసర్లు మట్టికొట్టుకు పోవలసిందే!" అన్నదొక లావుపాటి ఎలిక.

"ఇదెంతకాలం ఉంటారో, చూస్తాంగా?" అన్నది మరొక సన్నని ఎలిక.

"ఇవి పోతే యింకో రకం పిక్చర్లు వస్తాయి. మునిగిపోయిం దేమీ లేదు," అన్నది పొట్టిపొట్టి ఎలిక.

"ఏమైనా మార్పు మంచిదే. నా చిన్నతనంలో దిక్కుమాలిన పౌరాణిక చిత్రాలు చూసేవాళ్ళం. ఆ తరవాత సాంఘిక చిత్రాలన్నారు. ఇప్పుడు జానపద చిత్రాలంటున్నారు. ఈ విధంగా పిక్చర్లు మారుతుంటే తారలుకూడా కొత్తవాళ్లు రావటానికివీలవుతున్నది," అన్నదొక గూనిఎలిక.

'నాకు మరేం అభ్యంతరం లేదు గాని ఈ జానపద చిత్రాలు చాలా అవినీతిని ప్రేరేపిస్తున్నాయి. సెన్సారున్నదన్న మాటేగాని–' అని మరొక ఎలిక అందుకున్నది.

ఈ సంభాషణలోకి పట్నంబావ ప్రవేశించాడు.

'ఏమైనా, ఆ వెనకటి పౌరాణిక చిత్రాలతో ఇవేవీ పోలవులేద్దురూ! ఎంత హాయిగా ఉండేది అవి చూస్తుంటే,' అన్నాడు పట్నంబావ.

'చిత్రాల్లో నీతిఉండాలి. ఈ ప్రొడ్యూసర్లు డబ్బు దాహంతో తుక్కుచిత్రాలు తీస్తున్నారు మరీనూ!' అన్నది మొదటి ఎలిక.

'అయితే చూడండి, నాయన్లూ, మీరు ఏంమాట్లాడుకుంటున్నారో నాకేమీ అంతుబట్టటంలేదు' అన్నాడు మామ నిస్సంకోచంగా.

పట్నంబావ మాట్లాడితే ఆశ్చర్యపడనివాళ్లు పైతుమామ మాట్లాడే సరికి కొయ్యబారినట్టయిపోయినారు.

'మేం సినిమాలను గురించి మాట్లాడుతున్నాం,' అన్నది లావుపాటి ఎలిక. 'ప్రొడ్యూసర్లు తమకు ఎక్కువ లాభంవచ్చే పిక్చర్లు తీస్తారా? మనం కావాలన్నవి తీస్తారా? మీరే చెప్పండి, తాతగారూ!"

తన యీడు ఎలిక తనను తాత అనేసరికి మామ ఒక్కసారె చకితు డైనాడు.

'ఎవరి లాభంకోసమో నువ్వారాటపడేతా వెందుకు పోనిస్తూ, ఇంత మంది తీరిగ్గా చేరి కూటికిగాని పోచికోలుకబుర్లు చెప్పుకోటానికేనా ఈ పార్కు పెట్టింది ? చాలు, చాలు ! ఎవరన్నా వింటే నవ్విపోతారు," అన్నాడు మామ, మందలింపుగా.

మిగిలిన ఎలికలకు కోపంవచ్చి మామను చడామడా నాలుగు మాటలూ అన్నారు.

'ఇది పబ్లిక్కు పార్కు! మా ఇష్టం వచ్చింది మేం మాట్లాడుకుంటాం అచ్చగా తిండిగురించే పొద్దస్తమానం మాట్లాడుకునేటందుకు మేం పల్లెటూరి బైతులం కాం. మాకు కళలో ఆసక్తిఉంది. మేం ఉన్నత సంస్కారం కల వాళ్ళం,' అన్నా రు వాళ్లు.

'మీ ఉన్నత సంస్కారం ఏడిసినట్టేఉంది. ఎవరి సంస్కారం తెచ్చి కొత్తినేసుకుని, ఎవరి సమస్యల్ని గురించో కిందామీదా పడుతూ – వెధవ జీవితాలూ, మీరూనూ!' అన్నాడు మామ, ఎట్టివాళ్ళనైనా మంద లించే అధికారం కలిగిఉన్న ధీమాతో.

'ఏమిటి, మా కీ పీడ!' అని వాపోయింది బక్కచిక్కిన ఎలిక.

'పోదాం పద బావా,' అన్నాడు పట్నంబావ, ఇక అక్కడ ఆట్టే సేపు నిలవటం భావ్యంకాదని గ్రహించి.

ఇవతలికి వచ్చిన తరవాత పట్నంబావ మామకు బస్తీ పద్ధతులను గురించీ, మర్యాదలనుగురించీ చెప్పటానికి ప్రయత్నించాడు బస్తీలో అట్లా ఒకరిజోలికి ఒకరుపోరు. ఊకపోకకోసం నలుగురూ చేరినప్పుడు లోక వ్యవహారాలన్నీ మాట్లాడుకుంటారు. వాటి నెవరూ విమర్శించరు. పనికిమాలిన విషయాలను గురించి ఎంతబాగా తెలిస్తే అంత లోకజ్ఞానం ఉన్నట్టు.

ఈ సిద్ధాంతాలను మామ ససేమిరా ఆమోదించలేదు. ఇదేం సంఘ మన్నాడు. తనకుమాలిన ధర్మం ఏమిటన్నాడు. కష్టపడి పనిచేసే ఎలికకు పోచికోలు కబుర్లు చెప్పేఅవకాశ మెక్కడ ఉంటుందన్నాడు.

ఇద్దరూ కలిసి అంతదూరం పోయేసరికి అక్కడ మరొక జట్టుచేరి మాట్లాడుకుంటున్నారు. వారిదగ్గిరికి పోవటం పట్నంబావకు మంచిది కాదని తోచింది. కాని మామ వాళ్ళనేపే దారితీశాడు.

ఈ కిందివిధమైన సంభాషణ వారి చెవులపడింది.

ప్రస్తుతంగల రాజకీయ సమస్యల్లో మనకు అతి ముఖ్యమైనది అధికా

హారోత్పత్తి సమస్య అనటానికి సందేహం లేదు.

‘నా చిన్నతనంలో ఇంత తిండికొరత ఎరగం. రాత్రివేళ ఎటు పోయినా తట్టలకొద్దీ ఆహారం దొరికేది. నా అనుమానం ఈ ఆహారకొరత రేషనింగువల్ల ఏర్పడుతున్నదని.’

‘అట్లా అనకులే. రేషనింగు లేకపోతే పంటలు పండేచోట ఆహార సమృద్ధి ఉండొచ్చుగాక. ధనికుల ఇళ్ళల్లో ఆహారం పుష్కలంగా ఉండొచ్చుగాక ఈ మహాపట్నంలో మనలో చాలమందిమి మాడి చచ్చే పోతాం.’

‘నువ్వంతా కంగారు కబుర్లు చెబుతావు! మా ఇంట్లో రోజూ దొంగ బియ్యం కొంటారు. రేషనింగు పోవలసిందే!’

‘నువ్వు ధనికవాదం చేస్తున్నావు. మనజాతిలో అధిక సంఖ్యాకులు బీదల కొంపల్లో తలదాచుకుంటున్నారు. గాని ధనికుల కొంపల్లో కాదు. నాకు బాగా జ్ఞాపకం. నా స్నేహితుడొకడు చాలా గొప్పవాళ్ళ ఇంట్లో ఉండేవాడు. ఎవరమూ తినని వెన్నలూ, రొట్టెలూ, ఆమ్లెట్లూ, మాంసాలూ తాను తింటున్నాననీ, బీరూ, విస్కీ, షాంపేన్ తాగుతున్నాననీ రాసేవాడు. అక్కడ వదిలి రారా అంటే విన్నాడు కాదు .. వాణ్ణి విషం పెట్టి చంపేశారు వాడికోసం ఎన్ని పన్నాగాలు పన్నారో చెప్పలేం. ఆఖరు రోజుల్లో వాడు వెర్రెత్తినవాడల్లే మృత్యుదేవత పిలుపు ఆలకిస్తున్నవాడల్లే కనుపించేవాడు. తరిచి తరిచి అడగగా, ‘ఇవాళ మాంసంలో చావు తప్పింది. మొన్నో రోజునకూడా చావుతప్పి కన్ను లొట్టబోయింది.’ అని బయట పెట్టాడు. ఆఖరుకు చావనే చచ్చాడు. ఎన్నయినా చెప్పు అమాయిక పేదప్రజలే మన మిత్రులు.’

‘ఎన్నయినా చెప్పు ఈ రోజుల్లో ఆహారం కనిపించటంలేదు. తినటానికి వెనక ఎన్నడూ కనిపించనంత సాహిత్య మాత్రం కనిపిస్తున్నది. నేనిప్పుడు చాలావరకు దానిమీదే ఆధారపడుతున్నాను.’

‘ఆఁ, దాన్ని సాహిత్యమనికూడా అంటావేమిటి? పత్రిక లేగా? వెనక పుస్తకాలుండేవి వాటిని భద్రంగా దాచేవాళ్లు. కష్టపడి కొంచెమే రుచిచూసినా ఉల్లాసంగా ఉండేది.’

‘సాహిత్యం మెదడుకు మంచిదంటారు నిజమేనా?’

‘అయితే అవునేమో. గాని ఈ వీధుల్లో గాలికి ఎగురుతూ ఉండే పత్రికలు తింటే నమ్మకంగా జబ్బుచేస్తున్నది.’

'అదేమిటి? సెక్సుపత్రికలూ, సినిమాపత్రికలూ చాలా సరదాగా ఉంటాయిటగా?'

'మొదట బాగానే ఉంటుంది గాని రానురాను తిండిమీద హితవు కూడాపోతుంది.'

'నా చిన్నతనంలో పుస్తకాలుండేవంటే అందులో చాలా మంచి సరుకుండేది. వాటిమీద గౌరవం ఉంచి జాగ్రత్తగా దాచుకునేవాళ్ళు. అందుచేత అతిగా తినటాని కుండేదిగాదు. ఒక్కొక్క పుస్తకములో ఒక్కొక్క మాధుర్యం ఉండేది. ఇప్పుడీ పత్రికలు తేరగా దొరకుతున్నాయనీ, అవతల సరిఅయిన తిండి అందటంలేదనీ అతిగాతింటే జబ్బులు చేసుకొస్తున్నాయి. అదీకాక — ఏం పత్రికలు?— అన్నీ ఒకటిగానే ఉంటాయి ఒకదాని రుచే రెండోదానికిన్నీ!'

ఈ పత్రికలు తినటంలో అంతో ఇంతో నిషా ఉంటుందేమో అనుకుంటూ. మాస్నేహితుడొకడు పత్రికదొరికితే పంటకొరకకుండాపోనివ్వడు. అదేమిటోయంటే అందులో మజాఉంది లెమ్మంటాడు.'

మామా, పట్నంబావాకూడా ఈ సంభాషణలు అంత దూరంనుంచే విన్నారు. మామ ఒక్కడుగు ముందుకు వేసాటుంచూసి, 'మనకెందుకు, పోదాంపద, బావా,' అన్నాడు పట్నంబావ.

'ఓరి ఉండరా! మీ పట్నం వాళ్ళకున్న తెగులే ఇది. ఎవరికీకాని సంభాషణలు ఆసక్తిగా వింటారు. నలుగురు బుద్ధిమంతులు కూచుని పనికొచ్చేమాటలు మాట్లాడుతుంటే వినలేరు. వాళ్ళుచూడు, ఎంత మంచి విషయాలు చెప్పుకుంటున్నారో!' అన్నాడు.

'వాళ్ళు రాజకీయాలు మాట్లాడేవాళ్ళు,' అన్నాడు పట్నబావ.

'అంటే?'

'సంఘాన్ని గురించీ, పరిపాలన గురించి ప్రభుత్వాలను గురించీ మాట్లాడతారు.'

'మాట్లాడనీ, విందాం, తప్పేం?' అన్నాడు మామ.

'ఏమిటో ఈ రాజకీయాలు–' అని పట్నంబావ నసుగుతుండగానే వినిపించుకోకుండా బైతుమామ ముందుకు వెళ్ళిపోయినాడు. పట్నంబావ అతన్ని అనుసరించక తప్పిందికాదు.

౬

పట్నంబావ చెప్పినమాట నిజమే. అక్కడసాగే సంభాషణ రాను రాను తీవ్ర రాజకీయాల ధోరణి అవలంబించింది. మామ తన జీవితములో మాలావు కొట్లాటలే చూశాడుగాని ఇంతతర్జనభర్జన వాగ్వాదము ఎన్నడూ వినలేదు. కేవలం సిద్ధాంతాలు ఇంత ఉద్రేకాన్ని రెచ్చగొడతాయని ఆయన కలలోకూడా ఊహించలేదు.

'ఈ ప్రభుత్వం ఆహారసమస్యను పరిష్కరించదు. ఎట్లా పరిష్కరిస్తుంది? దున్నేవాడిదే భూమి అన్న సిద్ధాంతాన్ని ఆమోదిస్తేనేగాని ఆహారసమస్య పరిష్కారం కావటానికి విఘ్నేశ్వరపూజ కూడా కాదు. భూస్వాముల్నీ, జమీందార్లనీ బలపరుస్తున్నారు. ఇదెట్లా కుదురుతుంది?'

'నువ్వనే దేమిటి? ఎవళ్ళనోటనన్నా మట్టిగొడితేగాని సమస్యాపరిష్కారం కాదంటావు, పోరా రష్యావాడా!'

'మధ్య నాదేం పోయింది? జమీందార్లనోట మట్టిగొట్టటం ఇష్టంలేకపోతే మిగిలిన వాళ్ళందరి నోటా మట్టిగొట్టు! తింటూనే ఉన్నారుగా రేషను బియ్యం?'

'సమస్యను సౌమ్యంగా పరిష్కరించుకోవటమంటూ లేదేమిటి?'

'ఉచ్చు మెల్లిగా బిగించుకుంటే ప్రాణంపోదని నీవాదం! హుఁ!'

'ఇంతవరకు మౌనంగాఉన్న బొంగురుగొంతు ఎలుక గొంతు సవరించుకుంది.

'మనకు ప్రస్తుతం కావలసింది క్రమబద్ధమై, ఒడుదుడుకులులేని ప్రజాజీవితం, అరాచకంవల్ల మనకు స్వేచ్ఛ ఎక్కువ ఉంటుందని కొన్ని బుద్ధిమాలిన ఎలుకలు అనుకోవచ్చు. అదిశుద్ధపొరపాటు. అరాచకంవల్ల మనకు లభించే స్వేచ్ఛ, చావుస్వేచ్ఛ. అది మనజాతియొక్క వినాశనానికే దారి తీస్తుంది. మనం వ్యక్తివాదాన్ని కొంతహద్దులో ఉంచితేగాని ప్రజాస్వామికాన్నయినా అమలు చేయలేం...చూడండి కిందటిసారి ఈ పట్నంలో యుద్ధభయం వచ్చినప్పుడు వందలాది ఇళ్లు ఖాళీపడ్డాయి. నాకు బాగా జ్ఞాపకం. మేం బలే సంతోషించాం. పగలయేది, రాత్రయేది యథేచ్ఛగా తిరిగే వాళ్లం. పట్టపగలు వీధుల్లో చెడుగుడూ, చెర్ పట్టీ ఆడామంటే నమ్మండి. కాని ఈ స్వేచ్ఛ ఎందుకైనా పనికొచ్చిందా? ఎక్కడా తిండి లేదు. చచ్చే కరువు. అందరం నీరసించిపోయాం. ఆస్వేచ్ఛ మాఅవసరాలు

తీర్చలేకపోయింది.. మళ్ళీ జనం తిరిగి రాసాగారు. ఖాళీఇళ్లు నిండసాగాయి. మా స్వేచ్ఛ అరికట్టింది. కాని మళ్ళీజీవితం క్రమబద్ధమయింది. తిండి దొరికింది.'

ఇంకో కీచుగొంతు ఎలుక అందుకుంది. 'పెదనాన్న చెప్పిందాల్లో అబద్ధంలేదు. కాని ఆయన ప్రజాస్వామ్య మంటున్నాడే అది ప్రస్తుతం పెద్దఅబద్ధం. ధనికస్వామ్యంఉండగా ప్రజాస్వామ్యం ఎట్లా సాగుతుంది? ధనికులు ప్రజలను యథేచ్ఛగా పనులు చేసుకోనివ్వరు. వాళ్ళ శ్రమఫలితం వాళ్ళకి దక్కనివ్వరు. సంఘంలో కల్లోలాలు తెప్పిస్తారు. యుద్ధాలు తెచ్చిపెడతారు. అశాంతి తెచ్చిపెడతారు. ఏ సిద్ధాంతాలపైనా ప్రభుత్వాన్ని సాగనివ్వరు. ధనికవాదంలో అశాంతి, అరాచకం ఇమిడిఉంది. ధనికవాదం క్రింద క్రమపరిపాలన అసాధ్యం. ఉదాహరణ చూడండి. న్యాయశాఖను స్వతంత్రం చేస్తున్నామన్నారు. ఒక బాధ్యతగల ప్రజా మంత్రి, 'మేం పట్టుకున్నవాళ్ళే దొంగ వ్యాపారస్తులు మా పోలీసులు కాల్చినవాళ్ళే కమ్యూనిస్టులు' అంటాడు! ఇంతకంటె అరాజకం ఎట్లాఉంటుంది? అందుచేత నిజమైన ప్రజాస్వామికం రావాలంటే సోషలిష్టు విధానంలో కమ్యూనిజం ఏర్పడి తీరవలసిందే.''

''నినాదాలు వొట్టి అర్థంలేని మాటలు! కమ్యూనిజం మనకు ప్రబలశత్రువు. కాస్త ఆలోచిస్తే అది రుజువవుతుంది,'' అన్నారు మరొకరు. ''ప్రజాస్వామికంలో కొద్దిమందికే ఆస్తిహక్కులుంటే మనం ఇట్లా తల్లడిల్లిపోతున్నామే, కమ్యూనిజంలో అందరికీ ఆస్తిహక్కులుంటాయి. అప్పుడందరూ మనకు పరమశత్రువులేఅవుతారు. మనకు ఏ దరిద్రులైతే ఆప్తులని ఇవాళ అనుకుంటున్నామో ఆ దరిద్రులు ఆనాడుండరు. అప్పుడు మన గతి ఏమిటి?''

మామ కీ వాదం అర్థంకావటమే కాక సబబుగాకూడా కనిపించింది. కీచుగొంతు మళ్ళీ మాట్లాడసాగింది.

''మనిషి వస్తుతహా మనకు విరోధి అన్న ఉద్దేశంతో మాట్లాడుతున్నావు. ఇది అబద్ధం. మన ఉనికికి అతి ముఖ్యమైనది సమృద్ధి అయిన సంపద. సమాజంలో ఉత్పత్తిశక్తులు పైచూపు చూస్తూన్నంత కాలమూ మనకు పూర్తిక్షేమం ఉన్నది. సామాజిక మానవుడు తనపొట్ట తాను పోసుకునేశక్తి హస్తగతం చేసుకున్న తరవాత మన చిన్నపొట్టలనుచూసి అసూయ

పడడు. వర్గ సంబంధాలు ఉత్పత్తి సాధనాలపైగల హక్కులతో పాటు మారుతాయని మార్క్స్ గట్టిగాచెప్పాడు. ఇది అక్షరాలా నిజం. ఉత్పత్తి నిర్విఘ్నంగా అభివృద్ధి అయేది ఎక్కడ? ధనికస్వామ్యంలోనా? ఎందుకీ తెలియని కబుర్లు?"

"ఈ రష్యనుపత్రికలు తిని ఇటువంటి దుర్బుద్ధులు వంటపడుతున్నాయి."

"అమెరికను పత్రికలు తిని తెచ్చుకునే రోగాల మాటేమిటి?"

"రష్యాపత్రికల్ని అమ్మకుండానూ, కొనకుండానూ చేస్తే దేశం క్షణంలో బాగుపడుతుంది."

"అంబ పలుకుతున్నది! అదీ అసలైన ధనికవాద ప్రజాస్వామికం."

"ప్రజాస్వామికంకింద వాటి విక్రయం నిషేధించటం సాధ్యంకాకపోతే వాటిని కొనేవాళ్లని మక్కెలు విరగదన్నితే సరి! రోగం వదిలిపోతుంది."

"అవు నన్నయ్యా! నీ ప్రజాస్వామికం ఫాసిజంను తోబుట్టువు. అదే నేనూ అంటున్నాను."

"ఒకచెంప ఈ రష్యాపత్రికలు అరాచకం తెచ్చిపెడుతుంటే నువ్వేమిటో సిద్ధాంతాలు చెబుతావేమిటి?"

"నువ్వు చెప్పేపనులన్నీ జరుగుతూనే ఉన్నాయి. అక్కడ ధర్మం నాలుగు కాళ్ళా నడిచి, అందరు సుఖంగాతిని కడుపులోచల్ల కదలకుండా కూచున్నారని నీ భ్రమ. సిద్ధాంతాలంటే అంత విద్వేషం దేనికి? సిద్ధాంతం లేకుండా ఆచరణంటూ ఎక్కడన్నా ఉందీ? ... మన గర్భశత్రువులైన పిల్లలు పాలుతాగుతూ కళ్లు మూసుకుంటాయి. ఆ అలవాటే మనంకూడా ప్రారంభించామంటే ఎంతవరకు దిగజారామో ఊహించుకోవచ్చు."

రానురాను మాటలు చురుకెక్కాయి. ఒకరు స్టాలిన్‌నూ, మరొకరు ట్రూమన్‌నూ, ఒకరు రష్యానూ, మరొకరు అమెరికానూ తిట్టుకున్నారు. ఒకరు యుద్ధాన్ని మరొకరు శాంతినీ తిట్టేదాకా వచ్చింది

ఈ తిట్లూ, శాపనార్థాలూ మామకు రుచించలేదు. మొట్టమొదట చర్చవల్ల మామకు చాలా విషయాలు కొత్తవి తెలిశాయి గాని ఈ తిట్లవల్ల ఏమీ క్రొత్తవిషయాలు తెలియలేదు.

మాట కదిలే ధోరణిలో ఉండటచూసి పట్నంబావ పక్కనే ఉన్న కాఫీహోటలుకేసి దారితీశాడు.

రోడ్డు దాటుతూ పట్నంబావ "ఆ వెధవసంభాషణ నువ్వింతసేపు ఎట్లా విన్నావోగాని నాకు తగని తలనొప్పి," అన్నాడు.

మామ నడిరోడ్డులో ఆగి నిశ్శబ్దంగాఉన్న రోడ్డుకేసీ రోడ్డువెంట వెలిగేదీపాలకేసీచూస్తూ, తన బావమరిది అన్నమాటలు వినిపించుకోలేదు.

"ఈ పట్నంలో ఎంత అందం ఉన్నది, నేను కనిపెట్టలేక పోయి నాను!.. కాని ఇది దగా. దీని అట్టడుగున నిజమైన శాంతిలేదు. రాక్షసులూ, దయ్యాలూ నిద్రపోతుంటే ప్రశాంతత ఉంటుంది. కాని ప్రశాంతత కాదు," అన్నాడు మామ,తనలో తాను మాట్లాడుకుంటున్నట్టుగా.

"ఆకలి దహిస్తున్నది. పోయి ఏమన్నా తినటాని కున్నదేమో చూద్దాం," అన్నాడు పట్నంబావ.

హోటలు నిశ్శబ్దంగా ఉంది. పగలల్లా గొంతులు పగిలేట్టు అరిచి, కాళ్లు పడేట్టు తిరిగి, చేతులు విరిగేట్టు ఫలహారాలందించిన దౌర్భాగ్యులు ఒళ్లు మైమరచి మహారాజులు పొందలేని నిద్రసౌఖ్యంలో ఉన్నారు.

బావమరుదు లిద్దరూ ముందు పాకశాల ప్రవేశించారు. అక్కడ చాలా వేడిగా ఉంది.

"ఆ భాండీలో నూనె చూడు. హోటలు తెరిచిన రోజున దాన్లో పోసిన నూనె. మళ్లీ తీయలేదు. రోజూ దానికి కొత్తనూనె కలుపుతుంటారు ఈ డబ్బాలనిండా రకరకాల పిండి ఉంటుంది. ఆ టిన్నులన్నీ నూనెటిన్నులే."

మామ పట్నంబావ చెప్పేది వింటూ పాకశాల అంతటా కలయ దిరుగుతున్నాడు. అన్నిటి మీదికీ ఎక్కి దిగుతున్నాడు. ప్రతిదీ వాసన చూస్తున్నాడు. ఒకమూల ఉల్లిపాయలూ, పచ్చిమిరప కాయలూ, బంగాళా దుంపలూ, ముల్లంగిదుంపలూ, చిక్కుళ్లూ మొదలైనవి పోగేసి ఉన్నాయి. మామ అన్నిటినీ రుచిచూశాడు. ఇన్నికూరలు ఒక్కసారి కనిపించేసరికి మామకు పరమానందమయింది.

"ఇదేమిటబ్బా, మంచి సువాసనగాఉందీ?" అంటూ మామ సబ్బుకొంత గీకి రుచిచూశాడు. మొదట బాగానే ఉన్నట్టుంది గాని క్షణంలో మోహం మొత్తింది.

"ఇక్కడేముంది? అవతలి గదికిపోదాం పద," అన్నాడు పట్నంబావ.

అవతలి గదిలో నేలమీద రకరకాల తినబండారాలు పడిఉన్నాయి. తీపిసరుకూ, పకోడీలూ, బూందీ, గారెముక్కలూ, బజ్జీతుంపులూ ఇంకా

ఏమేమిటో ఉన్నాయి.

మొట్టమొదట తామతప్ప అక్కడ ఇంకెవరూ లేరనుకున్నాడు గాని త్వరలోనే ఈ భ్రమ నివారణ అయింది. ఇంకా చాలా ఎలుకలు కుర్చీలకిందా, బల్లలకిందా కూర్చుని ఏవేవో తింటున్నాయి. మామకు వాళ్ల పరిచయం చేసుకోబుద్ధి అయింది. కాని పట్నంబావ ఎంతమాత్రమూ ఒప్పుకోలేదు. విసురుగా పరిగెత్తవద్దనీ, అవీ ఇవీ ఎక్కిదూకవద్దనీ కూడా పట్నంబావ మామకు సలహా ఇచ్చాడు.

"ఎంతసేపూ ఎవరికి వారేనా?" అన్నాడు మామ విసుగ్గా.

"కాకపోతే ఏమిటి? ఇక్కడ చాలా వ్యత్యాసా లున్నాయి. గొప్పఇంటి ఎలుకలు కొద్దిఇంటి ఎలుకలను చిన్నచూపు చూస్తాయి. ఒకరిచేత ఒకమాట ఎందుకనిపించుకోవాలి, ఎవరి మానాన వారుంటే ఎవరి మర్యాద వారి కుంటుంది. అటువంటి ఆచారం ఉంది. కనకనే ఇక్కడ ముందు పరిచయం కోరేవాళ్లు లోకు వవుతారు."

ఇద్దరూ కలిసి బీరువాపైకి ఎక్కారు. బీరువాకు అద్దా లున్నాయి. అద్దాలతత్వం తెలీక మామ లోపల కనిపించే తినుబండారాలమీదికి లంఘించి ముక్కు గట్టిగా చితకగొట్టుకున్నాడు. పట్నంబావ అద్దాలను గురించి మామకు తెలియచెప్పాడు.

"ఈ అద్దాలు పట్నంబతుక్కు తగ్గట్టేఉన్నాయి. అన్నీ ఆకర్షించేటట్టుగా ఎదటఉండటమూ, అందుకోబోతే మొహంపగలటమూనూ, ఏమిటీ కపటనటన?" అన్నాడు మామ ముక్కురుద్దుకుంటూ.

"అద్దంలోనుంచి కనిపించే కపటనటనచూడు. ఈ సరుకంతా రేపు తాజాసరుకులో కలిసిపోతుంది. ఆ గంగాళీములో సాంబారుంది. అది రేపు వేడిసాంబారులో చేరిపోతుంది."

"అచ్చాలతో లుచ్చాలు చేరుతారందూ!" అన్నాడు మామ విరక్తిగా.

బాగా పొట్టలు నింపుకొని బావమరదు లిద్దరూ ఇంటిదారిపట్టారు.

౭

ఇంటి దగ్గిర ముసలావిడ కునుకుతూ, కళ్లు తెరుస్తూఉన్నది. ఒకసారి అవిడ దృష్టిసారించి చూచేసరికి ఎదురుగా ఏదో జిగాల్న మెరిసింది.

ఆవిడ బలవంతాన కదిలి దాని దగ్గరకి వచ్చింది. అదొక వింతవస్తువు. దాని లోపల ఒక రొట్టెముక్క వేళ్ళాడుతున్నది. ఆ రొట్టెముక్కనుంచి కమ్మని వెన్న వాసనకొడుతున్నది. ఆవెన్న ఆముసలి హృదయాన్నికూడా ఎంతో ఆప్యాయంగా పిలుస్తూ, 'రా! వచ్చి నన్ను రుచిచూడు!' అంటున్నది. ఆ పిలుపుకు ఆవిడరక్తం సుళ్లుతిరుగుచున్నది.

కాని ఆ రొట్టెముక్కను చేరె ఉపాయంలేదు. దానిచుట్టూ సన్నని గట్టిచువ్వలు కటకటాల్లాగాఉన్నాయి. చువ్వలు మహాఅందంగా, సన్నగా పైనా, కిందా వొంపులు తిరిగి ఉన్నాయి. ఆవిడ బోనుచుట్టూ ఒక ప్రదక్షిణం చేసివచ్చి ఒకచోట కూర్చుని వాసనతో సంతృప్తిపడుతున్నది.

ఈ సమయంలో బాలుడు వచ్చాడు. బోనుచూసి ఆశ్చర్యంతో ఆగాడు. వాడికూ్కడా వాసనతగిలింది. బోనుమీదికి ఒక్క దూకు దూకాడు. ఎన్నోసార్లు దానిమీదికి ఎక్కాడు, దిగాడు. బోను చువ్వలు కొరికాడు. అవి కొరుకుడు పడలేదు. బాలుడిప్రాణం తల్లడిల్లిపోతున్నది. ఆ రొట్టెముక్క నోట పడేదాక వాడికింకో ఆలోచన బుర్రకెక్కదు.

"లాభంలేదురా నాయనా!" అన్నది ముసలావిడ. బాలుడు విని పించుకోలేదు.

తీరా బాలుడు లోపలికి ఎట్లా వెళ్లాడో ముసలావిడ చూడనేలేదు. ఒక క్షణం బోనుమీద ఉన్నవాడు, గారడీలాగా మరుక్షణం బోనులో ఉండి రొట్టెను ఆత్రంగా తినేస్తున్నాడు. చూస్తుండగానే రొట్టె హరించుకుపోయింది. వాడి ఆకలీ ఆత్రమూకూడా చల్లారాయి. వాడు బయటికి రావటానికి చూశాడు. కాని బయటికిదారి ఎటో తెలియదు. తాను ఎట్లా లోపలికి వచ్చిందికూడా వాడికి తెలీదు. వాడి అంతరాత్మలో ఏ మూలో సన్నగా భయం ప్రారంభమయింది. కాని ఇంతలో వాడి తల్లీ, కొందరు పిల్లలూ తిరిగివచ్చేసరికి మళ్ళీ ధైర్యం వచ్చింది.

"ఒసే మనవాడు చూడవే, కడవంత రొట్టె కమ్మగా తిని ఎట్లా లోపల కూర్చున్నాడో!" అన్నది ముసలావిడ కోడలితో

"అందులో దూరా వేమిట్రా? రా బైటికి," అన్నది తల్లి.

"నేను రాను. నేనిక్కడే ఉంటా నాయిష్టం, అన్నాడు బాలుడు. తనకు బయటికి రావటం చాతకాలేదన్నది తల్లి ఊహించటం వాడికిష్టంలేదు.

"ఒరే! లోపలి కెట్లా వెళ్ళావురా? ఎక్కడా దారిలేదే?" అన్నారు పిల్లలు ఆశ్చర్యంతో.

"అదే గమ్మత్తు!"

"మా కూడా చెప్పవూ?"

"ఎంతాశే!"

"కొంచెం చెప్పరా!"

"చాతయితే మీరే కనుక్కోండి!" అన్నాడు బాలుడు. లోపల ఒక్కడే అయిపోయినాడు. ఇంకెవరన్నా కూడా వస్తే తనకు తోడుంటుందని ఒక ఆశా, లోపలికి వచ్చేదారి కనుక్కోవచ్చునని మరొక ఆశా వాణ్ణి పట్టుకుంది. అయితే మిగిలిన వాళ్ళెవరూ లోపలికి పోవాలని ప్రయత్నించలేదు. లోపలినుంచి ఏదో చెప్పరాని భయం తన్నుకొస్తున్నది. కాని మిగిలిన వాళ్లు తననుచూసి అసూయపడుతున్నారనీ, అందుచేత తనకేమీ భయంలేదనీ బాలుడు తనకు తాను ధైర్యం చెప్పుకోసాగాడు.

ఇంతలో అక్కడికి పట్నంబావా మామా తిరిగివచ్చారు. బోనూ, బోనులోపిల్లాడూ కనపడగానే పట్నంబావకు కాళ్లుచల్లబడ్డాయి. ఆ బోనే మిటో పట్నంబావ ఎరుగును.

"ఒరే అదేం పనిరా? దాని జోలి కెందుకు పోయినావురా?" అన్నాడు పట్నంబావ వొణుకుతున్న గొంతుతో.

తండ్రి గొంతు చెవిని పడగానే బాలుడు అణుచుకుంటూ ఉన్న భయం కాస్తా ఒక్కసారిగా పైకి తన్నింది. కాని వాడు దర్పంకొద్దీ "నాయిష్టం! కావాలనే లోపలి కెళ్ళాను! నేను బయటికూడా రాను. ఇందులోనే ఉంటాను," అన్నాడు.

పిల్లలందరూ గొల్లున నవ్వారు.

"నేను టార్జాన్‌ని! ఆ-ఆఉఆ!"

పిల్లలు మళ్ళీ నవ్వారు. బాలుడి తల్లి కూడా చిరునవ్వు ఆపుకోలేక పోయింది. బోనంటే ఏమిటో ఆవిడకి సరిగ్గా తెలియదు.

మామకు లోపల మహాగ్ని ప్రజ్వరిల్లుతున్నది. ఎవరిమీదో తెలీదు. ఎందుకో తెలీదు ఇదంతా తప్పు! వీడీ బోనులో ఇరుక్కోవటం తప్పు! వీడు మాట్లాడేదంతా తప్పు! మిగిలినవాళ్లు హర్షించటం తప్పు! పట్నంబావ కాళ్ళూ, చేతులూ వొణుకుతూ తరతరలాడటం తప్పు! మొత్తం అంతా తప్పే!" అని మామ అంతరాత్మ ఆక్రోశిస్తున్నది. ఆయన బోను చుట్టూ శ్రద్ధగా తిరిగాడు. లోపలికి వెళ్ళే ద్వారమేదో ఆయనకు తెలిసింది. మెల్లిగా అడుగులు వేసుకుంటూ చువ్వల వంపునుబట్టి లోపలికి పాకాడు.

కాని కింద రేకు కిందకి కిందకి కొంచెం దిగింది. మామ ఒళ్ళంతా చెప్పరాని భయంతో జలదరించింది రెండో కాలితో బోనుచువ్వను గట్టిగా పట్టుకుని నొక్కాడు మామ. బాలుడు బిళ్ళమీద పెట్టిన కాలు మరికాస్త గట్టిగా పట్టీపట్టని కంత ఏర్పడింది

"బయటికి రా పుండాఖోర్?" అన్నాడు మామ, చీలిన వెదురు గొట్టంలాంటి గొంతుతో.

అదివరికల్లా బాలుడు ప్రకటించినదర్పం హరించుకుపోయింది. వాడు గబగబా ముందుకొచ్చి తన కాలితో బిళ్ళను పూర్తిగా అదుక్కునొక్కి బోనువాకిలికీ, మామకూ మధ్య ఉండే సందులోనుంచి బయటపడటానికి కంగారుతో కూడినయత్నం చేశాడు. బిళ్ళమీద వాడి కాళ్లు జారాయి.

"భద్రం, భద్రం! నన్ను లోపలికి లాగేవు! కంగారు పడకు. ఉపాయంగారా! నన్ను గట్టిగా పట్టుకో, అట్లా! పక్కనున్న చువ్వ నోటితో పట్టుకో, నేను కొంచెం వెనక్కుపోయి నీకు దారియిస్తా!" అని మామ హెచ్చరించాడు.

అతికష్టంమీద బాలుడు బయటపడ్డాడు.

మరో క్షణం మిగిలిన వాళ్ళంతా బాలుడిచుట్టూ చేరి వాణ్ణి పొగడసాగారు. "ఎంత ధైర్యం గలవాడివిరా!...ఇంకోళ్ళయితే బయటికి రాలేకపోదురు."

బాలుడు గప్పాలు కొట్టాడు.

"ఇంకాస్సే పుండామనుకున్నా, మామ వచ్చి అంతా పాడుచేశాడు. మీరంతా రారేమో, హాయిగా అందులోనే పడుకుని నిద్దరపోదామనుకున్నా, అందులోనుంచి చూస్తుంటే మీరంతా జైల్లో ఉన్నట్టు కనపడ్డారు నాకు!"

వాడి ప్రతిమాటకూ మిగిలిన వాళ్ళంతా ఒకటే ఆనందించటం. వాళ్ళనూ, వాళ్ళ మాటలనూ చూస్తున్నకొద్దీ మామకేదో చెప్పరాని వికారం విరక్తీ నీరసం కలగసాగాయి. ఆయన ఎటో తెలియకుండా అక్కణ్ణుంచి బయలుదేరాడు...

బోనులోపడిన ఎలుక తప్పించుకుపోవటం అందరూ అనుకొన్నంత అపూర్వం కాదు. కాని ఆ యింటివాళ్లు మర్నాడు అటకమీదనుంచి బోను తీసి అందులో ఎలుక లేకుండానే రొట్టెముక్క మాయమయినసంగతి ఎన్నోసార్లు ఎంతమందికి విడ్డూరంగా చెప్తూన్నారు.

"తస్సదియ్యా! ఈ పట్నం ఎలుకలు ఎన్ని విద్యలు నేర్చాయో! వీటిక్కూడా పట్నం నీళ్లు వంటబట్టాయన్నమాట!" అని వాళ్లు విసుగు లేకుండా ఆశ్చర్యపడ్డారు...

౬

బైతుమామ తన ఇల్లు చేరుకునేప్పటికి బాగా అంత పొద్దెక్కింది.

"నిన్నల్లా అవుపించకనే పోతివి. ఎక్కడికెళ్ళావు సుమా!" అని చాలామంది పలకరించారు.

"పట్నం వెళ్ళా!" అని వాళ్ళందరికీ మామ సమాధానం చెప్పాడు.

"ఎట్లా ఉంది పట్నం జీవితం?"

"ఆఁ, మనవాళ్లు ఆత్మహత్య చేసుకునేటందుకు రకరకాల విద్యలు నేరుస్తున్నారు." అన్నాడు మామ.

ఇంతకంటె ఆయన ఎవరికీ పట్నంగురించి ఏమీ చెప్పలేదు.